

Discussie over E. Thoen, *Landbouweconomie en bevolking in Vlaanderen gedurende de late middeleeuwen en het begin van de moderne tijden. Testregio: de kasselrijen van Oudenaarde en Aalst (einde 13de-eerste helft 16de eeuw)* (Dissertatie Gent, 2 dln., Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis XC; Gent: Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, 1988, lvi + 1345 blz.).

P. C. M. HOPPENBROUWERS

Een 'eenvoudig krisismodel'

Met zijn dichte net van steden en bloeiende textielnijverheid behoorde Vlaanderen omstreeks 1300 tot de rijkste en meest vooruitstrevende streken van Europa. Betekende dit nu ook dat Vlaanderen ontsnapte aan de langgerekte seculaire contractiefase van de late middeleeuwen? Dit is één van de kernvragen uit Erik Thoens magistrale doctoraats these *Landbouweconomie en bevolking*. Aan het einde wordt de balans opgemaakt en op de slotbevindingen is een 'eenvoudig krisismodel' gefundeerd. Deze werkwijze doet denken aan die van Guy Bois¹ in *Crise du féodalisme* (Parijs, 1976) en het is ook diens neo-marxistische interpretatie van de seculaire trendbeweging die het model van Thoen zijn stramen verschaftte. In Bois' visie was de laatmiddeleeuwse crisis niet een eenvoudige ontlading van de malthusiaanse spanning tussen demografische expansie en achterblijvende agrarische produktiemogelijkheden. Hij plaatste twee andere determinanten op de voorgrond: de arbeidsproductiviteit en het niveau van de feodale surplus extractie. Onder het laatste wordt in het neomarxistische jargon verstaan de afroming van de differentiële grondrente (of 'ricardiaanse meerwaarde') onder extra-economische of 'politieke' dwang door een klasse van niet rechtstreeks bij de productie betrokken grondheren. Juist het streven van de 'heren' om in een situatie van dalende arbeidsproductiviteit de meedalende lastendruk op te voeren zonder daar adequate produktiviteitsverhogende investeringen tegenover te stellen luidde volgens Bois het begin in van de langgerekte doodsstrijd van het feodale systeem. Robert Brenner² wees erop dat de uitkomsten niet overal in Europa gelijk waren, maar verschilden afhankelijk van de wijze waarop de surplus extractieverhoudingen (de betrekkingen waarbinnen de afroming haar beslag kreeg) en de krachtverhoudingen tussen 'heren' en 'boeren' gedurende de late middeleeuwen evolueerden.

Binnen dit raamwerk eist Thoen voor Vlaanderen een heel eigen plaats op. De hoge urbanisatiegraad en het krachtige centralisatiestreven van de graven zorgden al vroeg voor omstandigheden die economische groei bevorderden en complexe surplus extractie-verhoudingen in het leven riepen. Tijdens de expansiefase deed het intensieve bodemgebruik de differentiële grondrente relatief sterk toenemen. De grote diversiteit en onderlinge belangtengstellingen van 'surplus extractie-groepen' maakten vermoedelijk dat een relatief groot deel van de stijgende meerwaarde naar de boeren zelf toevloede. De boeren benutten de daling van de feodale lastendruk om meer dan elders diepte-investeringen te plegen en een aantal

1 G. Bois, *Crise du féodalisme. Economie rurale et démographie en Normandie orientale du début du 14e siècle au milieu du 16e siècle* (Parijs, 1976).

2 R. Brenner, 'Agrarian class structure and economic development in pre-industrial Europe' in: T. H. Aston, C. H. E. Philpot, ed., *The Brenner debate. Agrarian class structure and economic development in pre-industrial Europe* (Cambridge, 1985) 10-63.